

PISANJU ZGODOVINE MEDIJEV NA ROB

HANNO HARDT

Zgodovina je pomemben vir znanja o svetu. Oblikujejo jo družbeni in politični sistemi, iz katerih izhaja. Vsako pisanje zgodovine je poskus osmislitve človeških prizadevanj v luči sodobnih razmer. Ustvarjanje zgodovine je torej kompleksen podvig, ki zahteva intelektualno vnemo in ustvarjalno miselnost vsake nove generacije zgodovinarjev.

Pisanje zgodovine medijev v zahodnih družbah se še vedno naslanja na evlucijski model, izpopolnjen v dvajsetem stoletju, ki pa je postal precej neučinkovit zaradi svoje linearnosti, pa tudi zelo predvidljiv zaradi svoje progresivne naracije, katere argumentacija je omejena zgolj na tehnološki razvoj. V sodobnem svetu ta model postaja vse bolj zastarel, saj se predstave o medijih in njihovih uporabah v vedno večji meri rekonstruirajo v javnih diskurzih.

S takšnimi manifestacijami zgodovine je neločljivo povezana tudi ortodoksija zgodovinskih raziskav, okrepljena s togim priseganjem na mit realizma, ki se osredotoča na ponavljajoče se izvirne trditve o vlogi in funkcijah medijev v modernih družbah in prisega na ekonomsko determinističen položaj medijev kot institucionalnih glasov v določenem ideološkem kontekstu. V tovrstnem tradicionalnem pisanju zgodovine medijev (zahodne) medije običajno prikazujejo kot del kapitalistične krajine z namenom reproduciranja njihovih institucionalnih položajev, a takšno pisanje nadaljuje pomanjkljivo zgodbo o komuniciranju v družbi.

Po drugi strani pa prav pisanje zgodovine medijev postaja izjemno pomembno v sedanjem času, ko mediji doživljajo dramatične spremembe in ko se na račun svoje neodvisnosti usklajujejo z gospodarstvom ter politiko. Znanje o preteklih medijskih držav in praksah je predpogoj za iskanje novih načinov varovanja ali celo krepitve demokratičnega modela medijskega komuniciranja.

Hanno Hardt je redni profesor na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani; e-pošta: hanno.hardt@fdv.uni-lj.si.

Pisanje zgodovine medijev se je začelo z iznajdbo in razvojem tehničnih sredstev komuniciranja – tiskarske tehnologije in vzpona tiskanih medijev – v obliki ozko zasnovane pripovedi o ustanoviteljih in vzponu tiska kot politične institucije, na primer »četrte veje oblasti« v družbi, kar je bilo utemeljeno v ideji svobode izražanja. Takšna prizadevanja so vsebovana v delih tistih piscev, ki so poučevali novinarstvo ali medijske prakse in ki so jih zanimale zgodovinske korenine njihovega predmeta poučevanja. Učinek takšnih zapisov pa je običajno nacionalni popis izvorov tega, kar je pozneje postalo glavni vir informacij, izobraževanja in zabave, a se skriva pod oznako zgodovina tiska.

Zgodovine tiska, ki v veliki meri povzdigujejo institucionalne posledice svobode tiska, so prvi primeri omejenega pristopa k razumevanju zgodovine medijev. Tudi mediji, ki so se pojavili pozneje, so bili deležni podobne obravnave. Ta pa je nadaljevala s težnjo izoliranja zgodovinskih procesov razvijajočih se komunikacijskih sistemov v družbi. Zgodovine tiska, radia ali televizije tako na primer niso upoštevale kompleksnosti odnosov med mediji, njihovih vzajemnih učinkov in vplivov na občinstva. Pravzaprav so le malo pozornosti posvečale družbenim, političnim, ekonomskim ali kulturnim okoljem, znotraj katerih so ti mediji nastajali. V zgodovinskih poročilih sta prezrta tako njihova prisotnost kot tudi njihov precejšen vpliv. Posledica tega je bila fragmentacija dejstvenih poročil, ki je bila zakrita s periodizacijo, umanjale pa so razlage.

Namesto predstavitve tega se je pisanje zgodovine medijev nagibalo bolj k legitimaciji medijev kot družbenih institucij in simbolov svobode izražanja. Takšna zgodovina medijev pa je istočasno pripomogla tudi k legitimaciji mesta novinarskih študij kot profesionalno strokovnega urjenja v akademskem okolju. Kot posledica tega se je oblikovala naracija, ki si prizadeva zagotoviti kontinuiteto in ki slavi podobo medijev kot izvorov demokracije. Ta naracija je nasprotna razumevanju zgodovine medijev kot toka, zaporedja lomov in novih začetkov, ki so značilni za odnos med mediji in javnostjo.

Poleg tega zgodovine medijev še vedno v veliki meri ne pišejo profesionalni socialni ali kulturni zgodovinarji, zaradi česar ji manjka bistvenih osnov iz bogatih diskurzov o obliki in naravi zgodovine. Zgodovina medijev je le redko posledica odnosov sodelovanja med različnimi akademskimi disciplinami in zgodovino ter redko sodeluje v preizkušanju in rekonstruiranju teorije. Vprašanjem dejstev in fikcije – ali mitov in resničnosti, s katerimi so se začeli ukvarjati mnogi zgodovinarji – se ti avtorji, pisci zgodovine medijev, pogosto ne posvečajo.

Sodobno pisanje zgodovine medijev zato še vedno v najboljšem primeru deluje le na robu precej obširnejšega področja socialne zgodovine, kljub temu da je komuniciranje danes priznано kot osnovni družbeni proces in da medijske strukture vplivajo na družbo. Niti vzpon novih ideoloških perspektiv niti pojav kulturnih študij nista uspela ustvariti povsem novega pristopa k zgodovini medijev kot obliki družbene vednosti v času, ko je socialna zgodovina postala sredstvo za krepitev moči v iskanju razumevanja sodobnosti.

Z drugimi besedami, pisanje zgodovine medijev s svojimi ozko zasnovanimi, dekontekstualiziranimi rekonstrukcijami preteklosti je očitno prezrlo dejstvo, da so mediji, pa tudi druge družbene institucije, sad dialoga med posamezniki, organizacijami in institucijami. Slednje so vir njihovega obstoja kot neodvisnega in pravno zaščitene javnega foruma. Namesto tega se je pisanje zgodovine medijev

sklicevalo predvsem na poročanje o dosežkih ali neuspehih medijskih elit, na primer lastnikov in pomembnejših urednikov, ne pa na širok spekter vseh udeležencev. Takšna dela potemtakem spominjajo na neo-rankejanske zgodovine devetnajstega stoletja, ki so se osredotočale na opisovanje dejavnosti vodilnih sil v družbi.

Od takrat naprej se na primer socialni zgodovinarji v Evropi in Združenih državah Amerike ukvarjajo z rekonstruiranjem življenj navadnih ljudi, njihovega dela in prostega časa. Zgodovina medijev, na drugi strani, mora zato še vzeti pod drobnogled celoten spekter poklicnih dejavnosti, skupaj s prispevki medijskih delavcev (Hardt in Brennen 1995). Slednji so v teh študijah še vedno zapostavljena tema, saj so bila vprašanja dela in razreda večinoma prezrta. Niti novinarske niti množično komunikacijske študije (predvsem v ZDA, kjer so veliko truda in energije posvetili prav pisanju zgodovine medijev) še niso v popolnosti raziskale bogatih virov, ki jih ponuja delavska zgodovina, ampak ohranjajo idealiziran odnos med mediji in demokracijo.

S takšno revščino pisanja zgodovine medijev pa je povezano tudi pomanjkanje oralnih zgodovin, ne le kot neprecenljivih načinov ohranjanja osebnih perspektiv tistih posameznikov, ki so gradili in krepili obliko ter funkcijo medijev, opredeljevali njihove namene in jim podeljevali identiteto, temveč tudi kot evidence pogledov potrošnikov, katerih naklonjenosti ali odpori do medijev so pomagali pri opredeljevanju sodobnih medijev.

Podobno zanemarjeni so bili tudi drugi viri opazovanja in spoznavanja v povezavi z mediji. Znanje o komuniciranju (ali medijih) namreč izhaja iz živetih izkušenj posameznikov, katerih srečanja s sredstvi komuniciranja ustvarjajo drugačne, tehtne razlage medijev v družbi. Na primer: v literarnih virih – v poeziji in prozi – obstajajo ustvarjalna stališča glede položaja medijev, ki ponujajo alternativne poglede na svet medijev ter na njihove odnose do kulture in življenja ljudi. Navsezadnje je zgodovina medijev tudi zgodba o uporabnikih ali potrošnikih (Hardt 2000).

V zvezi s tem je potrebno omeniti tudi pomanjkanje tovrstnih zgodovinskih poročil za širšo javnost, morda še bolj kot za potrošnjo ekspertov, saj živimo v času, ko ljudje potrebujejo znanje o medijih in njihovi vlogi v kompleksnem družbenem in političnem okolju. Da bi se okrepila zavest o zgodovini medijev, priljubljeni pisateljski projekti sami sebe predlagajo za primerno intervencijo skupaj z upoštevanjem medijev v zapisih socialne ali kulturne zgodovine.

Pisanje zgodovine medijev pa še naprej ne upošteva alternativnega dožemanja, ki ga ponujajo medijski delavci, umetniki ali splošna javnost, saj se zdi, da ta ne ustreza njegovim tradicionalnim pričakovanjem glede ustreznih virov za pisanje zgodovine medijev. Zatorej moramo opomniti, da zgodovina temelji na tekstualizaciji in da vedno obstajajo različni teksti, ki ponujajo različne opazke in lahko tako zgolj obogatijo razumevanje medijev.

Posledica vsega tega je bilo ustvarjenje fikcije, naslovljene na člane znotraj tega področja, ki zadovoljuje potrebo po priznanju ter željo po biografskih zapisih, ki podeljujejo zaupanje v institucijo. Takšno pisanje postane zgolj še ena oblika legitimacije novinarstva in množično komunikacijskih študij kot takih. Namesto tega bi še vedno potrebovali kolektivno zgodovino, ki upošteva bližino drugih disciplin, družbeno in kulturno zasidranost medijev ter raznovrstnost virov, ki bi bili razpoložljivi za rekonstruiranje razvoja medijev.

Zgodovinska zavest je pomemben pogoj za razumevanje sveta – skupaj s področjem medijev in komuniciranja v družbi. Znanje zgodovine medijev lahko služi kot pomembno analitično orodje in bistveni vir za razumevanje odnosov sebstva in družbe v procesih, ko mediji definirajo in konstruirajo ta svet.

V zadnjih desetletjih je na voljo nov pristop k pisanju zgodovine medijev, ki privilegira sfero kulture. Opira se na razmerje med kulturo in zgodovino, da bi se osredotočil na pomen diskurza, teksta in materialnih praks v zgodovinskih reprezentacijah in da bi izzval obstoječe konvencije s premeščanjem pomena medijev in premikom od tradicionalnih zapisov k novim oblikam izražanja.

Vsekakor pa je sodobna misel že pred časom razbila tradicionalne meje med disciplinami in žanri, s tem da je pritegnila novinarstvo in literaturo, kar je prineslo tudi resne posledice za pisanje zgodovine. Na tem mestu naj spomnim na delo Normana Mailera *The Armies of the Night: History as a Novel/The Novel as History* iz leta 1968 ali na pojav novega žurnalizma oziroma literarnega novinarstva v istem času (v ZDA). To so primeri kreativnih naporov za zaobjetje strukture občutenja na subjektiven in dinamičen način, pri čemer pa pisci izhajajo iz atmosfere multiplikiranih vednosti in resnic (Hardt 2004). To je tudi neke vrste oblika razširjanja zgodovinskih izkušenj na subjektiven način. S takšno naravnostjo pisanje zgodovine medijev lahko postane vaja v odkrivanju potencialov kulturne naracije, ki vzpostavlja odnose z ljudmi, medtem ko razkriva naraščajoče pomene medijev v javni sferi.

Konceptualizacija zgodovine medijev v okviru tradicij socialne in kulturne zgodovine bo kot vir znanja postala vse bolj pomembna, ko bodo presežene meje med disciplinami v iskanju bistva komunikacijskih procesov v družbi, medtem pa bo konvencionalno pisanje zgodovine medijev postajalo še bolj marginalizirano in sčasoma popolnoma nepomembno za odkrivanje funkcioniranja komunikacij v preteklosti.

Literatura:

- Hardt, Hanno. 2000. *In the Company of Media: Cultural Constructions of Media, 1920s–1930s*. Boulder: Westview.
- Hardt, Hanno. 2004. *Myths for the Masses: An Essay on Mass Communication*. Malden, MA: Blackwell.
- Hardt, Hanno, in Bonnie Brennen. 1995. *Newsworkers: Toward a History of the Rank and File*. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.

Prevedla: Maruša Pušnik